

TÜRKİYE'DE İHTİLAL ve DARBELER (*)

Suay Karaman

Batı ülkelerinde asker, bizde olduğu gibi kurtuluş savaşı vermemiş ve devrimlere öncülük işlevini üstlenmemiştir. Üstelik sömürgecilik ve emperyalizmin uygulayıcısı olmuştur. Ülkemizde ise, demokratik ve laik cumhuriyet, askerin öncülük ettiği, asker ve sivil aydınların başında bulunduğu bir Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Türk ordusu, Türk ulusu adına cumhuriyetin kurulmasına öncülük ederek, 1923 Aydınlanma Devrimi'nin yaratıcısı olmuştur. Türk Ordusu, kurucu düşünce olan Atatürkçülüğü korumak ve kollamak görevinin bir ifadesi olarak da, Türk ulusu adına 27 Mayıs 1960 tarihinde bir müdahale gerçekleştirmiştir.

27 Mayıs 1960 sabahı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin aşağıdan yukarıya doğru gerçekleştirdiği, Atatürk devrimlerine sahip çıkmak ve demokrasiyi korumak için giriştiği bu hareketi, tartışmasız bir "ihtilal" olarak tanımlamak gerekir. Bu işe soyunanlar eğer başarısız olsalardı, bunu hayatlarıyla öderlerdi. Koşullar tamam olduğu zaman ihtilal kaçınılmaz olur. Her ihtilalin, onu yapanlar kadar onun koşullarını hazırlayanların da eseri olduğunu unutmamak gerekir.

Askeri hareket ve ihtilaller, topluma olumlu getirileri ya da olumsuz götürüleriyle önem kazanırlar. Devrim ya da darbe oldukları da ancak bu şekilde belirlenir. 1974 yılında gerçekleştirilen "Portekiz Karanfil Devrimi" ile faşist diktatörlüğe son verilmiş, sömürgeler özgürleştirilmiş, siyasal af çıkarılmış, işkenceciler tutuklanmış ve parlamenter demokratik bir rejim kurulmuştur. Halkın büyük çoğunluğunun desteklediği genç subaylar tarafından gerçekleştirilen bu olayı da, bir askeri hareket, darbe olarak adlandırmak olasıdır. Ancak bugünkü Portekiz demokrasisini darbe denilen **1974 Karanfil Devrimi** kurmuştur. 25 Nisan, her yıl Portekizliler tarafından "Özgürlük Günü" olarak coşkuyla kutlanmaktadır.

23 Haziran 1952 günü başında bulunduğu Hür Subaylar Örgütü ile kraliyet rejimine karşı bir darbe gerçekleştirerek, İngiliz egemenliğine son veren ve bağımsız cumhuriyetin yolunu açan Cemal Abdülhâsır, Mısır toplumu tarafından bir "devrimci" olarak benimsenmiştir. 1943 yılında Albay Juan Peron tarafından Arjantin'de gerçekleştirilen ve geniş halk kitlelerinin desteğini kazanan darbe de, "devrim" olarak benimsenmiştir. Üç yıl sonra yapılan seçimlerden Juan Peron, İşçi Partisi lideri olarak zaferle çıkmıştır.

27 Mayıs 1960 ihtilali, seçimle gelen sivil iktidarın demokrasi dışı tutum ve davranışlarıyla diktatörlüğe giden yönetimine karşı bir tepki sonucu gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün yok sayıldığı ve ortaçağ karanlığına doğru yol aldığımız bu günlerde, 27 Mayıs 1960 ihtilali, oluşumu ile siyasilerin belleklerinde bulunmalı ve gereken derslerin çıkartılmasına çalışılmalıdır.

Günümüzde kimilerinin darbe kapsamına sokmaya çalıştığı, kimilerinin ise utandığı 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin 53. yılındayız. Darbe kapsamına sokulacak ya da utanılacak bir hareketin "insan hak ve özgürlüklerini, ulusal dayanışmayı, toplumsal adaleti, bireyin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve güvence altına almayı olanaklı kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuksal ve sosyal temelleriyle kurmak ve Atatürk Devrimleri'ni yeniden yaşama geçirmek" gibi bir amacı olduğu nerede görülmüştür?

27 Mayıs 1960 ihtilali, tartışmasız bir devrimdir. İhtilal, toplum yapısında biriken çelişkilerin bir gün patlayışı sonucunda ortaya çıkan ve bir grubun yönetime el koymasıyla, devletin siyasal ve sosyal yapısında oluşan ani ve şiddetli değişikliklerdir.

Devrim, özünde toplumsal gelişmenin önünü açan bir güç taşıyor ve bir toplumdaki siyasal ve ekonomik kazanımların toplumun geniş kesimleri yararına hızla değişmesidir. 1961 Anayasası'yla getirilen yeni ve çağdaş kurumlarla, sosyal hukuk devletiyle, özgür seçimlere gidilmesiyle ve bütün bunların on yedi ay gibi çok kısa bir zaman içinde başarılmasıyla, 27 Mayıs tartışmasız bir devrim niteliğini kazanmıştır.

27 Mayıs 1960 Devrimi, öncelikle özgürlüğü ilke edinmiştir. Eylemin yapıldığı sabah, yeni anayasa çalışmalarına katkı vermek üzere İstanbul'dan gelen yedi profesörün hazırladığı bildiriye, siyasal yaşamda hep anımsanması gereken şu tümce yer almıştır: "Bir devlette, hükümet ve onu oluşturan siyasi iktidar, hukuka, adalete, ahlaka ve bütün halkın menfaatine dayanmalıdır." On yedi ay gibi kısa bir sürede gerçekleştirilen aydınlanma yolundaki yeni atılımların ve yeni anayasanın hazırlanarak, seçimlere gidilmesi ile Milli Birlik Komitesi ülkeyi sivil yönetime bırakmıştır.

27 Mayıs 1960 sabahı ve sonrasında sevinç gözyaşları içinde, coşkuyla sokağa dökülen halkımızın, baskıcı yönetimden kurtulmanın mutluluğu içinde günlerce gösterilerde bulunması, 27 Mayıs'ın halk tabanındaki desteğinin en belirgin kanıtıdır. 27 Mayıs sabahı radyoyu dinleyen halkımız, kısa bir süre sonra, sokaktaki askerlerle sarmaş dolaş olmuştur. Askeri araçların üzerine ellerinde bayraklarla gençler dolmuştu. İnsanlar sokaklarda birbirileriyle kucaklaşıyordu. Bu görüntüler acı ve sıkıntılarının sona ereceğine inanan insanların kendiliğinden gelişen sevinç gösterileriydi. 27 Mayıs 1960 gününün hemen ertesinde, 27 Mayıs için coşkulu marşlar bestelenmesi, Türk ordusuna şükran sunmanın bir göstergesidir.

27 Mayıs 1960 öncesinde, Demokrat Parti iktidarında demokrasinin, hukukun ve özgürlüğün olmadığını herkes bilmektedir. Buna karşılık demokrasiye darbe olarak adlandırılan 27 Mayıs 1960 hareketi, topluma özgürlüğü, hukuku, demokrasiyi ve aydınlanmayı getirmiştir. İşte bu yüzden 27 Mayıs, Hürriyet ve Anayasa Bayramıdır. 27 Mayıs 1960 Devrimi'ni darbe olarak niteleyenlerin amacı, 1923 Aydınlanma Devrimi'ni de darbe kapsamına sokarak, Osmanlı Devletinin küllerinden yepyeni laik ve demokratik bir cumhuriyet kuran Mustafa Kemal Atatürk'ten de hesap sormaktır.

"Atatürk'ü sevmek ibadettir" diyen Celal Bayar'ın iktidarında Atatürk Devrimleri, 'tutan devrimler' ve 'tutmayan devrimler' olmak üzere ikiye ayrılmış ve tartışma konusu yapılmıştı. Türkçe söylenen ezan Arapça'ya çevrilmiş, irticaya ödünler verilmiş, özgürlükler kısıtlanmıştı. TBMM'nin onayı olmadan Kore'ye emperyalist ABD'nin çıkarı için asker yollanmıştı. 6-7 Eylül 1955 olaylarındaki tahriklerin baş sorumlusu DP iktidarıydı. İsmet İnönü'yü öldürmek için Kayseri, Uşak ve Topkapı'da suikastlar düzenlenmişti. Muhalefeti cezalandırmak için Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuş, bu komisyonun yetkilerinin genişletilmesinden sonra, Ankara ve İstanbul'da olaylar çıkmış, ölen ve yaralananlar olmuştu. Ulusal bütünlüğümüz parçalanmış, yönetim partizanlaştırılmıştı. Basın ağır sansür altında tutulmuş, gazeteciler hapse mahkum edilmişti. Enflasyon, pahalılık, dış borçlar, karaborsa giderek artmış, nüfuz ticareti, vurgun, rüşvet, keyfi yönetim ve baskı bu dönemin ana karakteri olmuştu. Vatan Cephesi kurarak, halkı birbirine düşürenlere ve "siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz" diyenlere bugün "demokrasi yıldızı" denmektedir.

27 Mayıs Devrimi'nin topluma kazandırdığı en büyük yapıt olan 1961 Anayasası ile laik devlet yapısına sosyal devlet ve hukuk devleti kavramları girmiştir. Bu çağdaş anayasa ile ülkemizde ilk kez Anayasa Mahkemesi kurularak, yasaların anayasaya uygunluğu denetlenerek, anayasa ihlalleri yapılmasının önüne geçilmiştir. Cumhuriyet Senatosu kurularak, çift meclis ile yasama yetkisi daha demokratik hale getirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, Yüksek Öğrenim ve Kredi Yurtlar Kurumu, Devlet Personel

Dairesi, Türk Standartları Enstitüsü, Basın İlan Kurumu, Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi kurulan yeni kurumlar, amaçları doğrultusunda verimli çalışmalarıyla toplumsal düzenlemelere önemli katkılarda bulunmuştur. 1961 Anayasası'yla bağımsız yargı ve hakim güvencesini sağlayacak kurumlar oluşturulmuş, grev ve toplu sözleşme hakkı kurumlaştırılmış, üniversiteye ve TRT'ye özerklik sağlanmıştır.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Yasası, Basın-Fikir İşçileri Yasası, İlköğretim ve Eğitim Yasası, Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası, Gelir Vergisi Yasası gibi yeni düzenlemeler yapılmıştır. 27 Mayıs 1960 Devrimi olarak adlandırılan tarihsel olay, ayrıntılı incelemeleri gerektiren toplumsal bir davranışın ürünüdür.

27 Mayıs 1960 İhtilali'nin olumsuz yanı idam cezalarının onaylanmasıdır. İdamların yapılmaması için çırpınanların emekleri boşa çıkartılmış ve çeşitli baskılarla idamlar gerçekleştirilmiştir. İdam cezalarını hiç kimse için onaylamak doğru değildir. Ne Menderes zamanında sokaklarda herkesin gözü önünde yapılan idamları, ne Menderes ve bakanlarının idamını, ne Talat Aydemir ile Fethi Gürcan'ın idamını, ne Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını, ne de 17 yaşındaki Erdal Eren'in idamını onaylamak, insanlığa yakışmaz. İdam cezası, insanlık onuruyla bağdaşmamaktadır.

27 Mayıs döneminde oluşturulan kuruluşların ve çıkarılan yasaların, topluma, demokratik rejime ve ülke yönetimine sağladığı olumlu kazanımların, aradan geçen 53 yıla karşın hala yaşaması, 27 Mayıs Devrimi'nin tarihimizdeki aydınlık ve onurlu yerini aldığı kanıtıdır. Bu nedenle 27 Mayıs 1960 Devrimi, gerek toplumsal dayanakları, gerekse yaratılan çağdaş ve devrimci anayasası ile, baskıcı 12 Mart 1971 muhtırası ve devrim karşıtı 12 Eylül 1980 darbesi ile karşılaştırılmaz. Zaten 27 Mayıs, ihtilal ya da devrim olarak anılır, öyle bilinir. Halbuki 12 Mart 'muhtıra', 12 Eylül 'darbe' olarak anılır. Kenan Evren bile kendi yaptığına darbe diyor, hiç devrim dediği duyulmamıştır. 12 Mart, 27 Mayıs'ın getirdiği yeniliklerden geriye dönüşü, 12 Eylül ise, 27 Mayıs'ı tamamen reddeden baskıcı bir devletin kuruluşunu vurgulamaktadır.

27 Mayıs'tan sonra kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi koalisyon hükümeti döneminde, 1961 Anayasası ile bir dizi reform öngörülmesine karşın, bu işler tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi ile yapılan koalisyon, hükümet içinde uyumsuzluğa neden olmuş, bu da ordu içindeki darbe isteklilerinin umutlarını güçlendirmiştir. 27 Mayıs İhtilali sırasında Kore'de görevli olan Talat Aydemir liderliğinde 22 Şubat 1962 yılında bir darbe girişimi yapılmıştır. Söz konusu darbe girişimi engellenmiştir ve Başbakan İsmet İnönü, bu darbe girişimi için şöyle bir yorum yapmıştır: "27 Mayıs ordunun demokrasiye inancının bir sonucuydu. Bazı siyasilerin bütün kışkırtmalarına rağmen 14'lerin tasfiyesi aynı inancın sonucuydu. Yine seçimlerden sonra politikacıların giriştikleri kışkırtmalar 22 Şubat 1962 darbe girişimiyle sonuçlanmıştır. 27 Mayıs İhtilalinin kolaylıkla başarılı olması teşvik edici olmuştur. Düşünmemişlerdir ki 27 Mayıs İhtilali bütün milletin vicdanında meydana gelen bir kurtuluş isteği sonucu olduğu için halk tarafından hemen benimsenmiştir." Ancak engellenen bu darbe girişimi, aynı zamanda I. İnönü hükümetinin de yıpranmasına neden olmuştur.

Daha sonra kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve bağımsızlardan oluşan yeni koalisyon hükümetinin de önceki hükümete benzer yetersizlikler taşıması nedeniyle, ordu içindeki darbe heveslilerinin yeni bir darbe girişimi için umutlanacakları hükümet ortakları tahmin edilmiştir. Ancak, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, hükümet içinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı, muhalefetteki Adalet Partisi ile birlikte hareket etme yolunu tutmuşlardır. Bu süreçte, Cumhuriyet Halk Partisi, istemediği pek çok uygulamanın, hükümetin hanesine yazılması karşısında eli kolu bağlı kalmıştır. Örneğin 10 Eylül 1962 tarihinde alınan bir

kararla, Milli Birlik Komitesi yönetiminin ülkenin doğusundan batıya sürdüğü 55 toprak ağasının doğuya tekrar dönmesine izin verilmiştir. 26 Eylül 1962 tarihinde İlk Beş Yıllık Kalkınma Planını hazırlamakla görevlendirilmiş olan uzmanlar topluca istifaya zorlanmışlardır. Bu ve benzeri olaylarda Talat Aydemir, bütün siyasi partileri, ülkenin çıkarlarına aykırı davranmakla suçlanmış ve yeni bir ihtilal için şartların yeterli olduğunu açıklamaktan çekinmemiştir. 1963 baharında eski Demokrat Parti'lilerin bir kısmı için af çıkartılması ise, ordu içindeki kıpırdanmaların dozunu daha da artırmıştır.

Talat Aydemir ve arkadaşları 21 Mayıs 1963 tarihlerinde yeni bir darbe girişimi gerçekleştirmişler ancak yine başarısız olmuşlardır. Her iki darbe girişiminin gerekçesini, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin amacına ulaşmamış olmasına dayandırmışlardır. Oysaki 27 Mayıs ile sonraki askeri müdahale girişimleri arasında temel bir fark vardır: 27 Mayıs Türk ulusu adına yapılmıştır. Diğer iki girişim ise, her ne kadar Türk ulusu adına yapıldığı söylene de, aslında bir avuç emekli ve görevdeki subayın demokratik rejimi tasfiye etmek ve yerine askeri diktatörlük kurma hevesinden öte bir anlam taşımamaktadır.

Talat Aydemir'in bu darbe girişimleri için elverişli ortamı hazırlayanlar, dönemin sivil siyasetçileri, özellikle de Demokrat Parti'nin devamı olduğunu iddia eden, Meclisteki çoğunluğunu millet iradesi olarak göstermeye çalışan siyasetçilerdir. 21 Mayıs 1963 girişiminden sonra Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam edilmiş, 44 subaya çeşitli cezalar verilmiş, 1459 Harp Okulu öğrencisinin, Harp Okulu'yla ilişkisi kesilmiştir.

Toplumun sosyal ve siyasi yönden gelişmesinden rahatsızlık duyan tutucu çevrelerin yönetime el koymasıyla "darbe" adı verilen oluşum gerçekleşmektedir. 12 Mart 1971 tarihinde ve 12 Eylül 1980 tarihinde, Türk ordusunun yukarıdan aşağıya doğru sadece komuta kademesi ile ve emperyalist güçlerin istekleri doğrultusunda giriştikleri bu hareketleri, tartışmasız bir "darbe" olarak tanımlamak gerekir. Bu işe soyunanların, başarısız olma gibi bir seçenekleri bulunmamaktadır.

1961 Anayasası'nın tüm kazanımları, önce 12 Mart 1971, ardından 12 Eylül 1980 ile yok edilmesi, bu hareketlerin devrim karşıtı olan bir darbe niteliği kazanmasını açıklamaktadır. 12 Mart ve özellikle 12 Eylül'ün sindirme, baskı, işkence ve zulüm olguları toplum üzerinde, aradan geçen uzun yıllara karşın halen hissedilmektedir. Özellikle 12 Eylül darbesi ile faşist bir yönetim uygulamaya konulmuş, özgürlükler sınırlandırılmış ve yürürlükten kaldırılan 1961 Anayasası yerine, baskıcı 1982 Anayasası hazırlanmıştır. Hazırlanan bu anayasanın %92 gibi büyük bir oranla halk oylamasında kabul edilmesi de düşündürücüdür. 1982 Anayasası'nı hazırlayan Danışma Meclisi'nin tüm üyeleri, Milli Güvenlik Konseyi tarafından atama ile belirlenmiştir. Oysa %62 oy oranıyla kabul edilen 1961 Anayasası'nı hazırlayan Kurucu Meclis, seçimle oluşturulmuştu.

Darbe yalnızca askerler tarafından yapılmamaktadır; sivillerin de yaptıkları darbeler vardır. İtalya'da Benito Mussolini, Almanya'da Adolf Hitler, Portekiz'de Antonio de Oliveira Salazar gibi sivil diktatörlerin darbeleri, ülkelerini karanlıklara boğmuştur.

Avrupa'nın ilk faşist diktatörü olan Mussolini gençliğinde öğretmenlik yapmıştır. Askerlik görevini yapmamak için 1902-1904 yılları arasında İsviçre'ye kaçmıştır. İtalya'ya döndükten sonra gazetecilik yapmıştır. Askerlikle tek ilgisi Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve yaralanmış olmasıdır. Ressam olmak için uğraş veren Hitler'in askerlikle ilgisi, Birinci Dünya Savaşı'nda Bavyera ordusunda onbaşı rütbesi ile savaşmasıdır. Portekiz'in diktatörü Salazar, iktisat profesörü bir sivilidir ve 1926 yılında akademiden ayrılarak askerlerin desteklediği hükümette ekonomi bakanlığı görevine getirilmiştir.

Bu faşist liderler, sivil diktatörlüklerini oturtmak için önce orduyu, yargıyı ve basını susturarak işe başlamışlardır. Susmamakta direnenler ise hapselere atılmıştır. Ülkemizin başbakanı “diktatörlük sivilin işi değildir” diyerek, önce medyayı, sonra cumhuriyeti korumak ve kollamakla görevli orduyu, daha sonra yargıyı susturmak için yasal ve idaresel her türlü baskıyı içeren önlemleri almakta ve uygulamaktadır. Siyasi iktidara muhalif olanlar da Silivri’de hapis yatmaktadır.

27 Mayıs’ı anlamak için, Anadolu’da başarılan Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı, Atatürk ilke ve devrimlerini, tam bağımsızlığı, emperyalizm karşıtlığını ve yurtseverliği özümsemek gerekir. Bu özümsemeden payını alamamış siyasetçiler, 27 Mayıs 1960 Devrimi’ni darbe sayarlar ve yıllardır kendi yaptıkları sivil darbeyi görmek istemezler.

Ülkemizde on yıldır AKP iktidarı ile sistemli ve bilinçli bir şekilde sivil darbe uygulanmaktadır. Sivil darbe, hukuk dışı yasalar çıkartılarak, tüm devlet kurumlarını ele geçirmek için sistemli bir şekilde kadrolaşmak ve kendilerine karşı olanları bir şekilde yargılayıp, susturmaktır. Ülkeyi yöneten siyasi iktidar, kendi ülkesinin ordusuna düşman ise, o ülkede sivil darbe yapılıyordur. Ülkeyi yöneten siyasi iktidar, ülkenin parlamentosu yerine kanun hükmünde kararnamelerle yasama görevini yerine getiriyorsa, o ülkede sivil darbe yapılıyordur. Anayasa Mahkemesi’nin verdiği kararlar laikliğe karşı eylemlerin odağı olduğu kesinleşen AKP iktidarının, bu karara karşın ülkeyi yönetmesi tam anlamıyla bir sivil darbedir.

İhtilal sonucunda oluşan devrim, topluma aydınlık ve özgürlük sunarken, darbeler topluma zulüm, baskı ve işkence vermektedir. 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan’da darbeyle işbaşına gelen Albaylar Cuntası döneminde, binlerce yurtsever insan, Atina’ya 100 km uzaklıktaki Yaros adası’nda hapisaneye kapatılmıştı. Bu insanların suçu, ülkelerini sevmek, cuntacılar karşı olmak ve demokrasi istemektir. Ülkemizde ise sivil darbeciler, yurtsever insanlarımızı Silivri’de hapisaneye kapatmaktadırlar. Bu yurtsever insanların da suçları aynıdır: ülkelerini sevmek, sivil darbeye karşı olmak ve gerçek demokrasi istemek.

Darbe ya da darbe ortamlarının yaşanmaması, hukuk devleti ve demokrasinin hiçbir biçimde kesintiye uğramaması için, ülkeyi yöneten iktidarların hukuk devleti ilkelerine bağlı kalarak, gerçek demokrasiyi etkin hale getirmeleri gerekir. Hukuk devleti ve demokrasiyi ortadan kaldıran askeri darbelerin ve yaşadığımız sivil darbe sürecinin, haklı ve meşru gösterilebilecek bir yanı yoktur. Gerçek demokrasiyi yok eden darbelerin her türlüüne, etkin olarak her zaman ve her koşulda karşı konulmalıdır. Bu yüzden ülkemizde gerçek demokrasi etkin ve egemen kılınmalı, hukukun üstünlüğü gerçek anlamda sağlanmalıdır. Sivil yönetimler demokrasiyi benimsedikleri ve hukuk ilkelerine bağlı kaldıkları zaman, darbe ortamlarının yaşanmadığı herkes tarafından görülecektir...

İlk Kurşun Gazetesi, 27 Mayıs 2013.

(*) : *ODTÜ Tarih Topluluğu’nun 21 Mayıs 2013’te düzenlediği “50. Yılında 21 Mayıs 1963” panelindeki konuşma.*